

VERBA DICENDI CARE DESEMNEAZĂ INTENSITATEA VOCII, ÎN LATINĂ ȘI ÎN ROMÂNĂ

IULIA BARBU¹

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”,
Academia Română, București

VERBA DICENDI WHICH DESIGNATE THE INTENSITY OF VOICE, IN LATIN AND ROMANIAN

Abstract

In this paper, we analyze a group of verbs of saying which designate the intensity of voice, making a comparison between Latin and Romanian. We are interested in the way the two languages organize this lexical-semantic subclass. In Latin, the subclass analyzed is larger than in Romanian, due to composition with pre-verbs, particles attached to verbs in order to express different nuances of the original meaning or to enforce the primary verbs. The process of developing metaphorical meanings for expressing the idea of ‘saying in low/high intensity’ are quite similar in Latin and Romanian. A source of verbs that permit this transfer of meaning are verbs referring to animal sounds. This contributes to the expressivity of the subclass.

Keywords: *verba dicendi; intensity of voice; low intensity; high intensity; figurative development of meaning.*

1. Precizări preliminare

Verba dicendi au constituit obiectul a numeroase studii, deschizând cu generozitate diverse perspective de analiză. *Verba dicendi* constituie, în cadrul vocabularului oricărei limbi, o clasă lexico-semantică bogată și eterogenă, pe cât de interesantă, pe atât de dificil de analizat. Definirea câmpului verbelor *dicendi* este strâns legată de încercarea de a propune o clasificare a lor

¹ **Iulia Barbu** este cercetător la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române din București. Este doctor în filologie al Universității din București, din 2009, a absolvit școala de studii postdoctorale în cadrul Academiei Române (2011–2013), finalizată cu lucrarea intitulată „*Verba dicendi*, de la latină la limbile romanice: probleme semantice”. Temele de interes sunt: istoria limbii, etimologie, semantică, în special diacronică, lingvistica romanică. A publicat articole și recenzii în reviste românești de specialitate. În prezent, colaborează la *Dicționarul etimologic al limbii române (DELR)*, litera C; e-mail: iulia.barbu@gmail.com.

(v. Bălășoiu 2004: 145 ș.u.). Clasificarea tradițională se bazează pe criteriul semantic oferit de gramaticile latine, conform căruia verbele declarative sunt „verbe care denotă o activitate de enunțare” (*ibid.*).

În gramaticile dedicate limbii latine, se consideră că *verba dicendi* sunt de două tipuri: verbe care pot introduce un discurs raportat și verbe regente pentru construcția „acuzativul cu infinitivul” (*accusativus cum infinitivo modo*²).

Considerăm *verba dicendi* acele verbe care desemnează enunțarea orală, sub forma unei comunicări articulate, purtătoare de sens. Importanță pentru a considera un verb *dicendi* este capacitatea acestuia de a admite discurs raportat. Alți autori (Weinrich 1989, *apud* Bălășoiu 2004: 148) arată că verbele declarative pot doar *uneori* să raporteze un enunț, posibilitatea citirii nefiind o trăsătură definitorie a acestora.

Verbele *dicendi* alcătuiesc o clasă eterogenă din punctul de vedere al aspectelor comunicării pe care le desemnează: diverse acte verbale (reprezentative, directive, comisive, expresive; efecte perlocuționare), particularități ale actului de enunțare (intensitatea vocii, afectul care însoțește actul emiterii, prezența clarității sau absența acesteia, emiterea de sunete eufonice sau noneufonice, evaluarea pozitivă sau negativă făcută din perspectiva Emițătorului raportor etc.).

În general, verbele *dicendi* au fost împărțite în două categorii: verbe declarative propriu-zise, prototipice (*a zice, a spune*) și verbe declarative secundare, care completează sensul de bază cu sensuri secundare subordonate acestuia (v. și GALR II: 819).

Ne propunem în cele ce urmează să analizăm unele aspecte semantice ale unei subclase a verbelor *dicendi*: verbele care desemnează intensitatea vocii.

Unele verbe *dicendi* conțin în structura lor semantică mai multe seme, care se regăsesc și în structura altor verbe. Reunirea verbelor în diverse subclase semantice a fost făcută pe baza semului predominant în definiția fiecărui verb. Din definițiile lexicografice date verbelor care desemnează particularități ale actului de emitere, se remarcă apariția la multe verbe a anumitor seme secundare, de tipul: [+/- Intensitate], [+/- Claritate], [+ Afect], [+/- Eufonic], [Evaluare] [pozitivă]/[negativă] etc.

Având în vedere că intensitatea vocii poate fi scăzută sau ridicată, trăsătura semantică [Intensitate] va fi particularizată pentru a reda cele două variante astfel: [- Intensitate], pentru intensitate scăzută, și [+ Intensitate], pentru intensitate ridicată. Studiind denumirile fenomenelor sonore în limba română, A. Bidu-Vrănceanu (2008: 190) arată că „opозиția curentă [...] este între /încet/ (/slab/ sau /de intensitate mică/) față de /tare/ (/intens/ sau /de intensitate mare/)”. Autoarea (*ibid.*) mai precizează că, uneori, /intensitatea/ poate fi

² Construcția „acuzativul cu infinitivul”, specifică limbii latine, este propoziția formată dintr-un predicat exprimat printr-un verb la infinitiv și un subiect exprimat printr-un substantiv sau un substitut al acestuia în cazul acuzativ. Pentru eliminarea ambiguității, latina populară prefera completiva cu *quod* (> rom. *că*), cu verbul la mod personal și cu subiectul în cazul nominativ.

apreciată ca /foarte mare/, la fel cum s-ar putea delimita și valoarea /foarte mică/, „corespunzător indicației /șoptit/ din limbajul lexicografic”. De aici rezultă că semul /intensitate/ este unul „atributiv, dependent de altele pe care le determină și care face ca valoarea lui să fie apreciată relativ subiectiv”.

Așadar, de cele mai multe ori, semul [Intensitate] nu apare izolat în structura semantică a unui verb *dicendi*, ci este însoțit de alte seme, cum ar fi [Afect]³, cu variantele pozitiv și negativ, ultimul fiind mult mai frecvent⁴. De exemplu, *a răcni* presupune prezența semelor [+ Intensitate] și [+Afect], actualizat negativ (furie); *a bombăni* este caracterizat de semele [- Intensitate] și [+Afect], actualizat negativ (supărare, nemulțumire). Alteori, semul [+ Intensitate] se asociază cu [- Eufonic], glosat în definițiile lexicografice prin termeni ca: „neplăcut”, „strident” (v. *zbiera*⁵).

Vom prezenta în continuare, pentru latină și pentru română, selectiv, o serie de verbe caracterizate prin semul [Intensitate], urmărind organizarea lexicală a subclasei studiate pentru fiecare limbă în parte.

Pentru selectarea verbelor și verificarea sensurilor, am folosit, pentru limba latină, dicționarul GEORGES-CALONGHI (*Dizionario della lingua latina*, vol. I: *Dizionario latino-italiano*, 1962), completat, unde a fost necesar, cu OLD (*Oxford Latin Dictionary*, 1968), iar pentru limba română, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția din 2009.

Am avut în vedere atât verbe care admit discurs raportat, cât și verbe incompatibile cu discursul raportat. De asemenea, am avut în vedere verbe propriu-zise *dicendi*, verbe cu sensuri *dicendi* secundare, precum și verbe cu utilizare *dicendi* contextual-figurată, dacă aceasta a fost înregistrată în dicționare.

2. Verbe *dicendi* care desemnează intensitatea vocii în latină

2.1. Inventarul

În funcție de tipul de intensitate a vocii, scăzută sau ridicată, se disting două categorii:

a) intensitate scăzută: *admurmurare* (și deponent, *admurmurari*) „a murmura comentând”, *affremere* „a murmura la”, *commurmurare* (și deponent, *commurmurari*) „a murmura”, *demurmurare* „a murmura, a rosti cu voce joasă”, *fremere* „a murmura, a se agita murmurând”, *gannire* (fig.) „a bodogăni; a mormăi”⁶, *immurmurare* „a murmura în semn de protest”, *insusurrare* „a susura, a șopti, a murmura”, *murmurare* „a murmura”, *murmurillare* „a murmura”, *mussitare* „a murmura cu voce joasă, a murmura printre dinți”, *mussare* „a murmura printre

³ Prin „afect” înțelegem emoția, pozitivă sau negativă, care însoțește actul de enunțare.

⁴ Afectul negativ poate fi de tip furie, nemulțumire, supărare, tristețe etc.

⁵ DEX²: **zbiera** (Intranz.) [...] 2. (Despre oameni) A striga tare și strident; a țipa, a răcni.

⁶ Sensul de bază este „a mârâi”. Cu utilizare figurată, verbul desemnează nemulțumirea, ostilitatea.

dinți”, *muttire* (*mutire*) „a murmura”, *obmurmurare* „a murmura (împotriva cuiva); a spune printre dinți”⁷, *obmussare* și *obmussitare* „a murmura (împotrivă)”, *remurmurare* „a răspunde murmurând”, *susurrare* (fig.) „a șopti, a murmura” etc.;

b) intensitate ridicată: *acclamare* „a striga”, *boare* „a striga, a urla”, *allatrare* (*adl-*) (fig., despre persoane) „a apostrofa strigând, insultând”, *clamare* „a striga”, *clamitare* „a striga (tare, violent)” (intensiv al lui *clamare*); *clarigare* „a striga cu voce tare”, *clarigitare* „a striga cu voce tare”, *conclamare* „a striga, a chema cu voce tare”, *conclamitare* „a striga tare”, *elatrare* (fig., despre persoane) „a declara public; a urla, a striga”, *emugire* (fig., despre oratori) „a rosti răcnind”, *exclamare* „a striga”, *exululare* „a urla cu forță”, *inclamare* „a striga cu voce tare”, *inclamitare* „a striga”, *increpare* „a apostrofa⁸, a ocări, a blama” (sens secundar-figurat), *increpitare* „a striga la cineva, a certa, a acuza”, *intonare* (fig.) „a tuna, a spune tunând”, *latrare* (fig., despre persoane) „a urla”, *muğire* (fig.) „a striga, a urla”, *oblatrare* (fig.) „a urla la, a ocări”, *occlamitare* „a striga (împotrivă)”, *perclamare* „a striga puternic”, *praeclamare* „a striga pentru a avertiza în legătură cu un pericol”, *proclamare* „a striga (tare)”, *proquiritare* „a striga în public”, *quiritare* „a țipa, a zbiera; a striga, a protesta strigând”⁹, *reclamare* „a protesta zgomotos, a protesta strigând”, *reclamitare* „a striga protestând”, *succlamare* „a striga (la rândul său), a răspunde strigând”, *tonare* (fig., despre persoane) „a striga cu voce tare”, *ululare* „a urla”, *vociferari* „a striga cu voce tare, a vocifera”, *vocificare* „a striga, a anunța cu voce tare” etc.

2.2. Procedee de îmbogățire lexicală

Se poate remarca bogăția lexicală a clasei de verbe latine care desemnează intensitatea vocii. Există o serie de verbe care desemnează intensitate scăzută (*fremere*, *murmurare*, *mussare*, *susurrare* etc.) și intensitatea ridicată a vocii (*clamare*, *quiritare*, *tonare*, *ululare*), pe baza cărora s-au format numeroase verbe prin procedeul compunerii sau al derivării.

2.2.1. *Compunerea cu preverbe* era un procedeu lexical foarte productiv în limba latină, contribuind la îmbogățirea lexicului. Particulele atașate verbelor aveau rolul de a nuanța sensul verbului-bază sau chiar de a-l modifica. Fiecare preverb are diverse valori semantice¹⁰. Astfel *ad-* indică apropierea, direcția, de

⁷ Sensul implică semul [+ Afect]: nemulțumire, furie.

⁸ Este inclus semul [+ Intensitate ridicată], v. Guțu 2003, s.v. *increpo*: (fig.) „a striga (la cineva), a ocări, a apostrofa”.

⁹ Pe lângă intensitate ridicată, verbul exprimă și protest, nemulțumire, tristețe (v. Guțu 2003: „a protesta strigând; a se jelui, a boci”).

¹⁰ A se vedea dicționarul Ernout-Meillet, pentru prezentarea detaliată a valorilor semantice ale fiecărui preverb în parte.

regulă a unei apostrofe (*acclamare* „a striga (către cineva)”, *admurmurare* „a murmura comentând”¹¹, *affremere* „a murmura la”, *allatrare* (fig., despre persoane) „a apostrofa strigând, insultând”), *con-* (*com-*) exprimă de regulă asocierea, alteori are valoare aspectuală, indicând un proces care se încheie (*conclamare* „a striga, a chema cu voce tare”) sau doar întărește un verb simplu, fără a-i aduce o valoare suplimentară (*commurmurare/commurmurari* „a murmura”), *de-* poate servi la revigorarea unor verbe simple (*demurmurare* „a murmura, a rosti cu voce joasă”), *e(x)-* exprimă intensitatea acțiunii desemnate de verbul-bază (*elatrare* (fig., despre persoane) „a declara public; a urla, a striga”, *emugire* (fig., despre oratori) „a rosti răcnind”, *exclamare* „a striga”), *in-* (*im-*) indică direcția (*inclamare* „a striga cu voce tare (chemând)”, *inclamitare* „a striga”, *insusurrare* „a susura, a șopti, a murmura”), ostilitatea (*immurmurare* „a murmura în semn de protest”, *increpitare* „a striga la cineva, a certa, a acuza”, *intonare* (fig.) „a tuna, a spune tunând”), *ob-* indică ostilitatea („contra, împotriva”) (*obmurmurare* „a murmura (împotriva cuiva); a spune printre dinți”, *obmussare, obmussitare* „a murmura (împotrivă)”, *occlamitare* (*ob-* + *clamitare*) „a striga (împotrivă)”), *per-* desemnează completarea unei acțiuni, perfectarea acesteia, fiind inclusă o nuanță de superlativ (*perclamare* „a striga puternic”), *prae-* marchează anterioritatea (*praeclamare* „a striga pentru a avertiza în legătură cu un pericol”), *pro-* poartă sensul „înainte, în față” (*proclamare* „a striga (tare)”, *proquiritare* „a striga în public”¹²), *re-*¹³ indică reacția, răspunsul (*reclamare* „a protesta zgomotos, a protesta strigând”, *remurmurare* „a răspunde murmurând”), *sub-* desemnează succesiunea (*succlamare* „a striga (la rândul său), a răspunde strigând”¹⁴).

Din compunerea cu preverbe rezultă uneori serii lexicale bogate, cum este cea formată pe baza verbului *clamare* „a striga”: *acclamare, conclamare, exclamare, inclamare, proclamare, reclamare, succlamare*.

Un alt tip de compunere este din cuvinte întregi, cel mai adesea din substantiv + verb: *vociferari* (*vox* „voce” + *ferre* „a purta”), *vocificare* (*vox* „voce” + *facere* „a face”).

2.2.2. *Derivarea.* O serie de derivate verbale se formează prin adăugarea unor sufixe la baze nominale. Un sufix productiv este *-are*, care a dezvoltat o serie de sufixe compuse: *-igare, -icare, -itare, -ulare* (și *-ilare, -illare*), *-inare, -cinari,*

¹¹ În cazul verbului *admurmurare*, particula *ad-* include și ideea de ostilitate.

¹² Se poate remarca, în cazul multor verbe compuse cu *pro-*, prezența semului [Public, în mod deschis]”, cf. *promonere* „a atrage atenția dinainte (în mod deschis)”, *pronuntiare* „a declara, a comunica, a anunța”, *proquiritare* „a striga în public”, *protestari* „a declara public”).

¹³ În Ernout-Meillet se explică semnificația particulei *re-* (*red-*): « préverbe marquant un mouvement en arrière..., ou un retour à un état antérieur..., et par suite une répétition..., ou aussi un mouvement en sens contraire, qui détruit ce qui a été fait ».

¹⁴ Verbul desemnează și reacția la un discurs exprimat anterior.

-erare (v. Leumann 1977: 550-551). Dintre verbele analizate, amintim câteva derivate: *clarigare* „a striga cu voce tare”, derivat de la *clarus* (despre voce, sunete) „clar, sonor, răsunător” (v. LEWIS & SHORT, OLD, GUȚU 2003, s.v. *clarigo*), *murmurare* „a murmura”, de la *murmur* „murmur, zumzet”, *murmurillare* „a mormăi, a murmura”, de la *murmurillum* „murmurat ușor” (v. OLD, s.v. *murmurillo*), *quiritare* „a țipa, a zbiera; a striga, a protesta strigând”, de la *quirites* „cetățeni”.

O categorie morfo-semantică foarte productivă de-a lungul latinității, în special al celei târzii, o reprezintă verbele frecventative (sau intensive), derivate deverbative cu sufixe, simple (cu sufixul *-t-*) sau duble (cu sufixul *-it-*: *clamitare* „a striga tare, violent” – intensiv al lui *clamare*; *clarigitare* „a striga cu voce tare” – intensiv al lui *clarigare*; *mussitare* „a murmura cu voce joasă, a murmura printre dinți” – intensiv al lui *mussare* „a murmura printre dinți”). Verbele frecventative indicau frecvența ridicată (repetarea) desfășurării acțiunii (v. Franga 2005: 243).

Interesant este că unele verbe frecventative (ex. *clamitare*) au servit, la rândul lor, ca bază pentru alte compuse deverbative (ex. *inclamitare*, *conclamitare*, *occlamitare*).

3. Verbe *dicendi* care desemnează intensitatea vocii în română

Prezentăm sumar, pentru o privire comparativă, situația din limba română în ceea ce privește organizarea subclasei lexico-semantică analizate. Spre deosebire de limba latină, româna dispune de un număr mult mai mic de verbe care redau intensitatea vocii, fapt explicabil prin existența în latină a unor procedee foarte productive de îmbogățire lexicală: compunerea și derivarea.

Enumerăm mai jos câteva verbe din limba română, cu cele două variante reprezentative pentru componenta semantică a intensității vocii:

– intensitate scăzută: *bălmăji*, *bodogăni*, *bombăni*, *îngâna*¹⁵, *mârâi*, *mormăi*, *murmura*, *scrâșni*, *sufla*, *susura*¹⁶, *șopti*, *șușoti* etc.

– intensitate ridicată: *bufni* (fig.), *exploda* (fig.), *izbucni*, *lătra* (fig.)¹⁷, *muși* (fig.), *orăcăi* (fig.), *rage* (fig.), *răcni*, *striga*, *tuna* (fig.), *țipa*, *urla*, *vocifera*, *zbiera* etc.

¹⁵ Tranz. A rosti sau a cânta ceva încet, șoptit (și neclar); a murmura, a mormăi (DEX², s.v. *îngâna*).

¹⁶ (Intranz.) (Despre ape curgătoare, frunze; *p. ext.* despre adierea vântului etc.) A produce un zgomot lin, ușor, monoton și continuu; a murmura < fr. *susurrer* (DEX²). Cu toate că sensul declarativ nu este specificat în definiția lexicografică, verbul este folosit în contexte figurate, cu sensul „a murmura”, și citează direct final: – *Minunat, domnule, susură el. Minunat.* (Dashiell Hammett – *Șoimul maltez*: www.scribd.com). Verbul apare și în lista alcătuită de C. Bălășoiu (2004).

¹⁷ *Locotenent Collet! lătră el în drum spre ușă. Nu am de ales și trebuie să te las la conducerea operațiunilor PTS de aici.* (Dan Brown, *Codul lui Da Vinci*: www.scribd.com)

4. *Verba dicendi* contextual-figurate

O chestiune care merită discutată este cea a verbelor cu utilizare *dicendi* contextual-figurată.

C. Bălășoiu (2004: 173) discută despre *verbele declarative secundare*, definindu-le ca verbe care nu au valoare declarativă de bază, dar care pot deveni declarative contextual, exprimând acțiuni care se desfășoară simultan cu emiterea unei replici, pe de o parte, și evidențiind circumstanțele emiterii mesajului sau efectele acesteia, pe de altă parte. Așa cum arată și Maria Cvasnii-Cătănescu (2006: 79), rolul verbelor *dicendi* poate fi jucat de unele echivalente contextuale aparținând altor clase semantice: verbe epistemice, psihologice, de opinie, de voință.

O mulțime de verbe pot deveni declarative în anumite contexte, fiind tributare intenției de comunicare a autorului, stilului acestuia etc. Altfel spus, verbul de declarație este o marcă a subiectivității celui care raportează, acesta fiind cel care califică actul performat de emițătorul original. Fónagy (1986: 266) consideră că utilizarea ca verbe de declarație a unor verbe care denotă o acțiune legată întâmplător de actul de vorbire raportat este un fenomen relativ recent, bazat pe o extindere a regulii generale privitoare la relația dintre enunțul raportat și sensul verbului care introduce acest enunț.¹⁸

Acest tip de verbe (în special, din clasele de verbe *cogitandi*, *sentiendi* etc.), care pot îmbogăți permanent clasa verbelor *dicendi*, a fost analizat parțial de unii autori. Fónagy (1986: 266-272) le numește *secondary verbs of saying*; acestea pot exprima, în sensul lor primar: sunete nearticulate (*a chicoti*, *a șuiera*, *a ofta*), sunete naturale sau mecanice (*a tuna*), mimică (*a zâmbi*, *a se încrunta*), mișcări ale corpului (*a se întoarce*), strategii conversaționale (*a intrerupe*, *a relua*), emoții (*a se mira*, *a se înfuria*) și multe alte valori.

Redarea diverselor nuanțe semantice era puternic susținută în latină de capacitatea limbii de crea compuse, în special cu preverbe, și derivate verbale. Dacă în latină existau *latrare*, *allatrare*, *elatrare*, *oblatrare*, româna prezintă un singur corespondent: *a lătra*. În română, diversitatea nuanțelor semantice își găsește expresia mai degrabă prin sinonimie lexicală și dezvoltări contextual-figurate ale sensurilor unor verbe nedicensi la bază; este vorba în special de verbe care desemnează emiterea de sunete specifice lumii animale (ex. *a lătra*, *a mârâi*, *a muși* etc.), care pot căpăta, prin transfer semantic, sensul de „emitere de sunete articulate”, făcându-se astfel trecerea de la [- Uman] în [+ Uman]. Analogia cu sunetele specifice lumii animale era specifică și latinei (ex.: *gannire*, *allatrare*, *elatrare*, *latrare*, *mugire* etc.).

¹⁸ Generally speaking, the speaker's simultaneous gestures carry information completing the speech act. [În general vorbind, gesturile simultane ale vorbitorului poartă informația care completează actul de vorbire.] (Fónagy 1986: 267).

Ca surse de analogie pentru dezvoltarea metaforică a sensurilor *dicendi* desemnând intensitatea vocii mai amintim: verbe care desemnează diverse fenomene ale naturii (rom. *susura*, *trăsni*¹⁹, *tuna*; lat. *fremere* (despre vânt) „a fremăta, a urla, a geme, a hui, a vâjâi”, *susurrare* (despre vânt, ape) „a susura”, *tonare* „a tuna”, *intonare* „a tuna”); diverse zgomote mecanice (rom. *a bufni*; lat. *increpare* „a face un zgomot, a zăngăni”). Merită menționată și dezvoltarea figurată a unor sensuri *dicendi* la verbe care fac referire la sunete explozive sau la mișcări bruște, violente: rom. *exploda*²⁰, *izbucni*²¹.

5. Concluzii

Din punct de vedere semantic, constatăm că atât în latină, cât și în română există verbe care aduc o informație referitoare exclusiv la intensitatea vocii (intensitate scăzută: rom. *murmura*, *șopti*, *șușoti*; lat. *murmurare*, (fig.) *susurrare*; intensitate ridicată: rom. *striga*; lat. *clamare*), precum și verbe în a căror structură semantică există mai multe seme secundare, cel mai adesea [Intensitate] și [Afect]. În cazul ambelor limbi analizate, afectul de tip nemulțumire, supărare, tristețe se asociază mai degrabă cu intensitatea scăzută a vocii (rom. *bombăni*, (fig.) *mârâi*, *mormăi*; lat. (fig.) *gannire*, *mussitare* „a murmura cu voce joasă, a murmura printre dinți”), pe când un afect negativ de tip furie actualizează, de obicei, semul [+ Intensitate] (rom. *răcni*, (fig.) *mugi*, *urla*, *zbera*; lat. (fig.) *latrare*, (fig.) *mugire*). Uneori, semul [- Intensitate] se cuplează cu acela al lipsei clarității: [- Claritate] (rom. *bălmăji*, *mormăi*; lat. *fremere* „a murmura, a se agita murmurând”²²). În limba română, câteva verbe pot reda deopotrivă intensitatea scăzută a vocii, afect negativ de tip supărare sau nemulțumire, precum și lipsa clarității sunetelor emise (ex. *bodogăni*, *mormăi*).

Atât în latină, cât și în română se remarcă încadrarea în clasa verbelor *dicendi* a numeroase verbe nedicensi la bază, în special prin transfer metaforic. Permisive pentru acest transfer metaforic sunt verbele care redau sunete emise de animale, precum și verbele care desemnează fenomene ale naturii.

În concluzie, putem spune că mecanismele semantice care configurează subclasa verbelor *dicendi* care redau intensitatea vocii sunt asemănătoare în latină și în română, relevând o bogăție lexicală în măsură să redea multitudinea de aspecte ale procesului concret al comunicării orale.

¹⁹ Tranz. Fig. A-și manifesta mânia zgomotos și cu furie, strigând, vociferând; a tuna și a fulgera (DEX²).

²⁰ *La dracu', explodă el. Ce tot spun ăștia?* (Isaac Asimov, *Robotul Al-76 o ia razna: www.scribd.com*)

²¹ *Tu ai o obsesie cu câinii ăștia, izbucni el exasperat.* (www.clubliterar.com)

²² Sensul include emiterea de sunete neinteligibile, asociate semului [- Claritate] (v. OLD, s.v. *fremo*: 'to make inarticulate protests or complaints, grumble, mutter, growl, etc.').

BIBLIOGRAFIE

- Bălășoiu, C., 2004, *Discursul raportat în textele dialectale românești*, București, Editura Universității din București.
- Bidu-Vrânceanu, A., 2008, *Câmpuri lexicale din limba română. Probleme teoretice și aplicații practice*, București, Editura Universității din București.
- Coulmas, F. (ed.), 1986, *Direct and Indirect Speech*, Berlin-New York-Amsterdam, Mouton de Gruyter.
- Cvasnii Cătănescu, M., 2006, *Retorică publicistică. De la paratext la text*, București, Editura Universității din București.
- Fónagy, I., 1986, *Reported Speech in French and Hungarian*, în F. Coulmas (ed.) 1986: 255-308.
- Franga, M., L. Franga, 2005, *Compendiu de limba latină*, ediția a III-a revizuită, București, Editura Fundației „România de Mâine”.
- Guțu Romalo, V. (coord.), 2005, *Gramatica limbii române*, I. Cuvântul. II. Enunțul (GALR, 2005), București, Editura Academiei.
- Leumann, M., 1977, *Lateinische Laut- und Formenlehre*, München, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Weinrich, H., 1989, *Grammaire textuelle du français*, Paris, Didier.

DICȚIONARE

- Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX²), ed. a 2-a, 2009, București, Univers Enciclopedic Gold.
- Ernout, A., A. Meillet, 2001, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots* (Ernout-Meillet), tirage de la 4e édition augmentée d'additions et de corrections par Jacques André, Paris, Klincksieck.
- Calonghi, F., 1962, *Dizionario della lingua latina*, vol. I: *Dizionario latino-italiano* (GEORGES-CALONGHI), 3^a edizione, interamente rivista ed aggiornata del dizionario Georges-Calonghi, 6^a tiratura, Torino, Rosenberg & Sellier.
- Guțu, Gh., 2003, *Dicționar latin-român* (GUȚU 2003), București, Editura Humanitas.
- Lewis, Ch. T., Ch. Short, *A Latin Dictionary, founded on Andrews' Edition of Freund's Latin Dictionary revised, enlarged, and in great part rewritten by Charlton T. Lewis and Charles Short* (LEWIS & SHORT), 1966, Oxford, Clarendon Press.
- Oxford Latin Dictionary* (OLD), 1968, Oxford, Clarendon Press.

